

¹ Цивільний кодекс України: Коментар. – Х.: Одиссей, 2003.

² Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена Наказом Міністерства юстиції України 03.03.2004. № 20/5.: Інтернет-ресурс zagon.rada.gov.ua

³ Фурса С. Я. та Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – К.: А.С.К., 2001. – 976 с.

⁴ Там само.

⁵ Спадкове право: Навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконь. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 352 с.

⁶ Архів Дніпровського районного суду м. Києва.

Резюме

У статті висвітлено особливості та окремі проблемні питання, що виникають при подачі заяви про прийняття спадщини та при видачі свідоцтва про право на спадщину.

Ключові слова: спадкові правовідносини, прийняття спадщини, оформлення права на спадщину, спадкова справа, поділ спадкового майна.

Резюме

В статье освещены особенности и отдельные проблемные вопросы, возникающие при подаче заявления о принятии наследства и при выдаче свидетельства о праве на наследство.

Ключевые слова: наследственные правоотношения, принятие наследства, оформление прав на наследство, наследственное дело, раздел наследственного имущества.

Summary

The article is dedicated to the peculiarities and some problematic issues that arise in the process of requesting the acceptance of inheritance and issuing the certificate of the right of inheritance.

Key words: inherited legal relationship, acceptance of inheritance, legalization of the right of inheritance, legal proceedings of inheritance, partition of inherited property.

Отримано 2.09.2011

Г. Г. ХАРЧЕНКО

Георгій Георгійович Харченко, кандидат юридичних наук

ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ДЕФІНІЦІЇ «РЕЧОВЕ ПРАВО» У ЗАКОНОДАВСТВІ

Перед правовою наукою, на думку німецького філософа права Густава Радбруха, стоїть подвійне завдання. З одного боку, необхідно розкрити феномен права як реалізацію поняття права та категорій, що складають його зміст. З іншого – показати право як політику реалізації права. Виконанню цих двох етапів юридичної роботи разом з конструкцією та систематикою допомагає тлумачення¹.

На пріоритетність визначення права для правової науки як його першого та основного завдання вказував й інший правознавець – Є. Трубецькой. Поки ми не з'ясуємо для себе, що таке право, зазначав він, всі наші судження про ці чи інші конкретні види права будуть страждати неясністю, відсутністю чіткого наукового змісту². Цю думку цілком впевнено можна поширити й на речове право та його різновиди. Однак, сам процес інтерпретації досить складний, на чому в свій час наголошувало багато правників, застерігаючи від дефініцій у законодавстві. Давньоримський юрист Яволен з цього приводу, зокрема, відзначав, що будь-яка дефініція у цивільному праві небезпечна, адже обмаль випадків, коли вона не може бути спростована³.

Отож, розуміючи практичне значення, яке для усього речового права має його родова категорія, спробуємо у цій статті визначитися, що саме в дефініції категорії «речове право» повинно бути відображено і як це визначення може бути обґрунтовано з точки зору положень чинного законодавства України. У цьому, до речі, і буде полягати мета нашого дослідження.

Наукове опрацювання проблеми правового розуміння змісту категорії «речове право» у правовій науці та в законодавстві у свій час проводилось такими видатними вченими-правознавцями, як Р. Ієрінг, І. Покровський, К. Победоносцев, С. Муромцев, Л. Щеннікова, Ю. Толстой та інші.

У цілому, загальний аналіз авторських дефініцій речового права дозволяє зробити декілька аналітичних викладок з приводу наявних у цьому питанні наукових тенденцій. Так, певна частина правознавців при визначенні сутності речового права певною мірою орієнтується на право власності як той різновид речових прав, в якому потенціал речового права розкривається найбільш повно. На цю особливість права власності у свій

час і вказував російський цивіліст К. Победоносцев, зазначаючи, що в нашій системі поняття про речові права зливається з поняттям про право власності, з усіма його розщепленнями⁴. І дійсно, для такого порівняння, без сумніву, є певні підстави, однак чи правильно буде ставити знак рівності між цими поняттями?

І право власності, і речове право в юридичній літературі визначаються через панування особи над об'єктом. Французький цивільний кодекс таке панування у праві власності розглядає як найбільш абсолютне (ст. 544)⁵. Рух у цьому напрямку зумовив у науці цивільного права появу декількох течій різного праворозуміння природи речових прав на чужі речі. Одні вчені розглядають речові права на чужі речі як частину права власності, інші – як окремі правомочності власника, що були виділені із права власності і здобули статус самостійних цивільних прав.

Німецький юрист Г. Ф. Пухта бачив в таких підходах прояв крайності. На його думку, правомочності, з яких складається право, тільки через право і мають своє самостійне значення. Без нього, самі по собі, вони не мають ніякого точно-розпізнавального характеру. З іншого боку, іншою крайністю, на його думку, буде взяти за основу теорію видимої щільності юридичних відносин⁶. Однак, як би там не було, безперечним залишається одне – обидва підходи жорстко прив'язують всі інші речові права до права власності – як стрижневого елементу всієї системи речових прав.

Між тим, пріоритетний акцент на праві власності створює певну загрозу для систематики речового права, особливо коли роль права власності в цій системі гіпертрофується. Правова категорія «речове право» потроху відштовхується на другий план, а його місце намагається зайняти саме право власності як суб'єктивне речове право, котре найбільш повно, порівняно з іншими речовими правами, втілює в собі усю природу речових прав, тоді як інші речові права відтворюють цю природу лише частково. Звідси і робиться висновок, що речові права на чужі речі можна розглядати в системі координат відносин власності.

Закономірно виникає питання – якщо право власності є найбільш досконалим з усіх речових прав, яке уособлює собою право загального панування над річчю, а речові права на чужі речі надають особі лише обмежене панування⁷, що тоді заважає правовій науці та законодавству розглядати право власності як загальне поняття по відношенню до речових прав на чужі речі, які, по суті, і відтворюють в собі окремі правомочності власника?

Наслідки таких висновків не могли не позначитися ні на теорії цивільного права, де кількість досліджень права власності незрівнянно більша порівняно з дослідженням речового права, ні на законодавстві, де цивільне законодавство немає розділу про загальні положення про речове право, а сама правова категорія законодавчо не визначена. Показово, але ні в Німецькому, ні у Французькому цивільних кодексах, які бралися за основу при розробці цивільних кодексів багатьох країн світу, такого розділу, на жаль, немає. Немає визначення речового права і в англосаксонській правовій системі, де усі відомі континентальній системі речові права розглядаються через призму поняття права власності.

Прикладом підміни правом власності категорії «речове право» в нашій вітчизняній історії може бути досвід радянського минулого, коли у Цивільному кодексі УРСР 1963 р. усе речове право було представлено лише правом власності⁸, що на фоні прохолодного ставлення тодішньої офіційної правової доктрини до речового права як запозичення з буржуазного права виглядало цілком закономірним.

Втім, право власності, на наше переконання, не повинно підміняти собою речове право. Загальна правова категорія має бути абстрагована від будь-якого режиму присвоєння, інакше вона втрачає своє родове значення і перестає виконувати кваліфікуючу функцію визначення суб'єктивного права як речового.

При всій абсолютизації потенціалу речового права у праві власності, останньому в той же час як окремому режиму привласнення в реальному житті доводиться стикатися з різного роду законодавчими обмеженнями речового-правового потенціалу, а тому на практиці право власності не може відобразити все розмаїття природи речового права.

Розмежування правових категорій «речове право» і «право власності» умовно має відбуватися по лінії теорії та практики. Поняття речового права – це, перш за все, теоретична позиція, що дає можливість на практиці виявляти різні речово-правові режими у вигляді, зокрема, окремих видів речових прав. Право власності, з іншого боку, має передусім практичний вигляд, є тим речово-правовим режимом присвоєння, у якому потенціал речового права розкривається найбільш повно, але не всебічно, зокрема, через законодавчі обмеження, речові права на об'єкт інших осіб та інше.

Право власності, зазначав І. Покровський, подібне пружині, що прагне вирівнятися у весь свій ріст, але ніколи цього повною мірою зробити не може. На ній завжди лежать ті чи інші гирі, що стискають її. Таких гир може бути більше чи менше, але вони завжди є і їх кількість і якість не можуть не впливати на самий характер права власності⁸. У праві власності, таким чином, потрібно бачити передусім один з правових режимів майна, у речовому праві – кваліфікуючу ознаку речовості цивільних прав та інтересів.

У цьому контексті помилковим вважаємо будь-які спроби інкорпорувати уявлення про право власності як про найбільш абсолютне речове право у дефініцію правової категорії речового права як то, приміром, пропонується зробити у Російській Федерації в рамках запропонованої концепції реформування цивільного законодавства. У концепції, зокрема, речове право визначається як можливість особи безпосередньо панувати над річчю чи іншим об'єктом речового права, здійснюючи правомочності володіння, користування і розпорядження нею разом або окремо в межах, встановлених цивільним Кодексом⁹.

Таку дефініцію речового права, на нашу думку, не можна вважати вдалою принаймні з декількох причин. По-перше, не можна підтримувати прагнення авторів пропозиції прив'язати речове право до тріади пра-

вочинностей власника – володіння, користування та розпорядження. Такий підхід знову ж таки повертає нас до проблематики співвідношення речового права з правом власності, де родова категорія «речове право» по суті прирівнюється до видового поняття, яким право власності і виступає по відношенню до речового права. З іншого боку, прив'язка поняття речового права до тріади правомочностей власника автоматично поширює на речове право й іншу проблематику права власності – проблему його змісту. У юридичній науці, як відомо, вже давно ведеться дискусія про необхідність доповнення тріади правомочностей іншими складовими – наприклад, управлінням.

І, нарешті, при визначенні речового права необхідно усвідомлювати ту роль, яку за своїм призначенням має виконувати родова правова категорія на відмінну від видової. Видове це лише окремий випадок прояву родового явища, а відтак ціле не може визначатися лише через його частину, інакше таке визначення завжди буде неповним. Практичний вимір родового поняття зумовлює фокус на кваліфікуючому критерії речових прав з метою відображення у праві усього потенційно можливого спектру останніх. Від визначення родової категорії, в кінцевому підсумку, буде залежати формат систематики речового права у законодавстві. І тут маємо дати собі відповідь не тільки на те, яким чином буде здійснюватися формування системи речових прав, а й що саме має захищатися нормами речового права?

Визначення родової категорії «речове право», на наше переконання, має відбуватися не через прив'язку цього поняття до поняття суб'єктивного права. За такою схемою потрібно будувати лише систему суб'єктивних речових прав, тоді як система речового права за своїм родовим призначенням повинна забезпечувати виконання іншої більш важливої для права функції – захист не тільки цивільних прав, а й законних інтересів. Як бачимо, базис для формування систематики речових прав та системи речового права в обох випадках різний, що звичайно не може не враховуватися при визначенні речового права як загальноправової та родової категорії.

Той, хто вивчає право, казав давньоримський юрист Ульпіан, завжди має пам'ятати звідки походить слово «право» (jus). Воно отримало свою назву від «правосуддя» (justitia)¹⁰. Головним призначенням останнього, як відомо, є захист, а відтак, і зміст речового права як родової категорії, на нашу думку, треба визначати саме через розуміння головної функції права – захист цивільних прав та інтересів.

Якщо ми визначаємо речове право як панування над об'єктом, то маємо звернути увагу, що панування над об'єктом насправді може здійснюватися або по факту, тобто без наявного в особи суб'єктивного права на об'єкт, або по праву, тобто на підставі суб'єктивного права на панування, закріпленого за особою у встановленому законодавством порядку. Переваги поєднання у законодавстві обох підходів очевидні. Недарма, у випадку з володінням Р. Іерінг відзначав, що захист володіння по факту ніколи не піддавався серйозним сумнівам, однак і єдності в поглядах на підстави такого захисту також не відмічається¹¹.

Саме тому в питанні законодавчого закріплення можливості захисту по факту головною проблемою для теорії речового права протягом декількох століть було і залишається не обґрунтування доцільності такого кроку, а складність у знайденні достатніх вагомих аргументів, здатних примирити нібито непримиренні протиріччя, які неминуче з'являються у вже вибудованій системі права і можуть привести до її розбалансування.

Такий крок певною мірою можна порівняти з хірургічною операцією, коли хірург для відновлення втрачених можливостей організму людини іноді вимушений піти на імплантацію чужорідного тіла. Звичайно, організм людини, незважаючи, в кінцевому підсумку, на корисний результат такої дії, вчиняє цьому певний супротив, аж до відторгнення. Щось подібне відбувається і на рівні правової науки при спробі введення у законодавство захисту нормами речового права фактичного панування. Мета та доцільність такого кроку нібито всім зрозуміла – зміцнення правового порядку, збереження фактичного стану речей, необхідне доповнення захисту власності тощо¹². Проте наукове обґрунтування такого симбіозу, а саме захисту на рівні правової системи і суб'єктивного права, і факту, і досі залишається ахіллесовою п'ятою теорії речового права.

І дійсно, при захисті панування по факту створюється враження, що право тим самим начебто вторгається у неприйнятну їй сферу – зону фактичних відносин. Однак, насправді, таке бачення є поверховим. Справа в тому, що в судовому процесі захисту має підлягати не будь-який факт-панування, а лише той факт, якому інша сторона процесу не зможе протиставити своє право на панування і за умови, що таке панування по факту має первинний характер по відношенню до фактичного панування іншої сторони. За цих умов, виходячи з конкретних обставин справи, суд у межах наданих йому повноважень, діючи відповідно до презумпції дійсності речового права, може легітимізувати факт панування і придати йому в рамках судового процесу статус суб'єктивного права, але не по відношенню до усіх інших суб'єктів права, а відносно іншої сторони судового спору.

Кожне суб'єктивне право, як відомо, може бути охарактеризовано двома обставинами: фактом та його легітимізацією на рівні права. З цього приводу доречно послатися на слова С. Муромцева, який, зокрема, зазначав, що якщо з права власності прибрати усе те, що внесено до нього юридичним захистом, то залишком буде лише фактичні відносини¹³. Отож, для свого захисту факт має перетворитися у суб'єктивне право, тобто пройти процес легітимізації. Останній може забезпечуватися на рівні судової гілки влади, в межах повноважень наданих суду.

Розглядаючи спір по суті, суд у своєму рішенні щодо легітимізації факту панування перед іншою стороною спору має виходити з того, що особа, яка первісно здійснювала фактичне панування над об'єктом може мати на це законні підстави, а відтак припускається її право вимагати з боку держави відповідний захист від тієї особи, яка зазіхнула на її панування без наявного у неї на це суб'єктивного права.

Легітимізуючи факт-панування, суд тим самим надає фактичним відносинам по пануванню правовий статус, розглядаючи їх як правові в кожному конкретному випадку спору до тих пір, поки спір щодо об'єкта панування не виникне з особою, яка має на панування відповідне суб'єктивне право, а тому до фактичного панування суд вже не зможе застосувати презумпцію дійсності речового права. Тут має діяти вже інше правило – перевага петиторного захисту над посесорним, суб'єктивного права над фактом.

Справедливості заради, відзначимо, що обґрунтовування введення у законодавство позиції щодо захисту панування по факту може відбуватися не лише в системі координат факт – суб'єктивне право. Скажімо, в контексті законодавства України, варто згадати, що Цивільним кодексом України серед основних засад цивільного законодавства визначається принцип судового захисту не лише цивільного права, а й цивільного інтересу ст. 3¹⁴. Термін «інтерес», у свою чергу, в юридичних актах, враховуючи його етимологічне, загально-соціологічне та психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин. У широкому сенсі інтерес як об'єкт захисту поєднаний з відповідним суб'єктивним правом, а відтак через захист останнього і захищається. У вузькому розумінні інтерес перебуває виключно у логічно-смысловому зв'язку із суб'єктивними правами, але прямо ними не опосередковується, тобто виходить за межі останніх¹⁵. В цьому статусі інтерес і виступає як самостійний об'єкт судового захисту, через захист якого, до речі, відбувається захист існуючого фактичного стану, тобто факту, а не суб'єктивного права.

Таким чином, висновком з наведених вище міркувань може бути пропозиція щодо введення у дефініцію речового права фактичної позиції, здатної розширити змістовну сутність цієї правової категорії, забезпечити захист у сфері речового права не тільки суб'єктивного права, а й фактичного панування. Певним прикладом в цьому сенсі може виступати Цивільний кодекс Німеччини, де правова позиція володіння як факту була введена в систему речового права у книзі 3 «Речове право».

Разом з тим, вважаємо за необхідним звернути увагу й на інший аспект описаної проблематики. В юридичній літературі, приміром, захист по факту зазвичай прив'язують до проблематики володіння – саме цей інститут розглядають двояко: і як право, і як факт. На нашу думку, для речового права такий ракурс занадто звужений, і хоча володіння є невід'ємною складовою будь-якого режиму присвоєння об'єкта, проте посесорним захистом володіння не вирішується увесь спектр можливих спірних ситуацій при здійсненні панування над об'єктом. Скажімо, якщо мова зайде про перешкоджання фактичному користуванню об'єктом, то звичайно, що посесорний захист володіння не зніміть між конфліктуючими сторонами усі їх суперечки. Навіть на рівні захисту суб'єктивного права законодавством передбачається можливість подання не тільки виндікаційного, а й негативного позову. Отож, той самий підхід, на нашу думку, має спрацьовувати і при захисті по факту. Іншими словами, до захисту по факту у сфері речового права необхідно підходити більш комплексно, із розумінням родового значення самого речового права для усіх його видових різновидів, а тому фактична та правова позиції змісту речового права у його суб'єктивному сенсі мають бути відображені не лише на рівні інституту володіння, а і взагалі на рівні речового права як такого.

За своєю суттю, наголошував С. Муромцев, фактичні та правові відносини однакові. Перехід одних відносин в інші зумовлено лише нашим юридичним уявленням практичної раціональності такого кроку. У виключенні багатьох фактів із зони компетенції юриспруденції С. Муромцев бачив велику помилку останньої¹⁶. Однак, умовність поділу відносин на фактичні та правові, насправді, розкриває для правової науки великі горизонти. Обґрунтувавши доцільність певних правових змін, маємо можливості їх генерувати у правове поле.

Отож, питання визначення того, що є речовим правом у суб'єктивному сенсі, а відтак і того, що може підпадати під правовий захист норм речового права – передусім є питанням ментальності, усвідомлення практичного значення для суспільства та законодавця того змісту, який вкладається в цей правовий термін. Висвітлення у дефініції речового права у його суб'єктивному значенні фактичної та правової позицій, звичайно буде мати новаторський характер з точки зору сучасного цивільного законодавства України, а тому критичних оцінок такого кроку, на нашу думку, не уникнути. Між тим, вважаємо, що якщо речове право у суб'єктивному сенсі розглядати через призму інтересу, що має підлягати захисту, то запропонована концепція визначення речового права може цілком гармонійно вписатися у чинне законодавство України, де самою державою гарантується судовий захист цивільних прав та інтересів. У будь-якому разі, у цій ситуації, мабуть, доречно дослухатися слів давньоримського юриста Марцелла, який відзначав, що навіть якщо з того, що відноситься до закону нічого не має змінюватися легко, разом з тим, там де цих змін явно вимагає справедливість, таким змінам необхідно сприяти (Dig 50.17.183)¹⁷.

І наостанок, у законодавстві, на наш погляд, речове право має визначатися як узагальнююче поняття по відношенню до усіх випадків захисту панування над об'єктом. Іншими словами, у суб'єктивному сенсі речове право має містити в собі фактичний та правовий рівні, а також штучно не звужуватися до окремих його різновидів, зокрема, права власності шляхом перерахування тріади правомочностей власника.

¹ Радбрух Г. Философия права / Г. Радбрух ; [пер. с нем. д.ю.н., проф. Ю. М. Юмашева]. – М. : Международные отношения, 2004 – С. 135–136.

² Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права / Е. Н. Трубецкой. – СПб.: Лунь, 1998. – С. 14.

³ Перетерский И. С. Дигесты Юстиниана. Очерки по истории составления и общая характеристика / И. С. Перетерский. – М., 1956. – С. 68.

- ⁴ Победоносцев К. П. Курс гражданского права. Первая часть: Вещные права / К. П. Победоносцев. – М. : Статут, 2002. – С. 197.
- ⁵ Французский гражданский кодекс / [ред. к.ю.н. Д. Г. Лавровой, пер. с фр. А. А. Жуковой, Г. А. Пашковской]. – СПб., 2004. – С. 430–431.
- ⁶ История философии права / [Альбов Б. Р., Баранов В. М., Идрисов З. Ш. и др.] ; под ред. А. П. Альбов, Д. В. Масленников, В. П. Сальников. – СПб., 1998. – С. 331.
- ⁷ Дернбург Г. Пандекты. Т. 1. Общая часть / Г. Дернбург. – М., 1906. – С. 56–57.
- ⁸ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – Петроград, 1917. – С. 189.
- ⁹ Проект изменений в раздел II Гражданского кодекса Российской Федерации [Электронный ресурс]. – С. 5. – Режим доступа: http://www.privlaw.ru/index.php?section_id=100. – Назва з екрану.
- ¹⁰ Памятники римского права: Законы 12 таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М. : Зерцало, 1997. – С. 157.
- ¹¹ Иеринг Р. Об основании защиты владения. Пересмотр учения о владении. / Р. Иеринг. – М., 1883. – С. 3.
- ¹² Там само. – С. 5, 6, 38.
- ¹³ Муромцев С. Определение и основное разделение права / С. Муромцев. – М., 1879. – С. 74.
- ¹⁴ Цивільний кодекс України : за станом на 14 липня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21>. – Назва з екрану.
- ¹⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес); Рішення від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004, справа № 1-10/2004 [Електронний ресурс]. – С. 5. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9874>. – Назва з екрану.
- ¹⁶ Муромцев С. Вказана праця. – С. 91–93.
- ¹⁷ Digesta. Liber L. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest50.shtml/>. – Назва з екрану.

Резюме

Надане наукове обґрунтування авторського бачення змісту категорії «речове право» у законодавстві України.

Ключові слова: речове право, право власності, суб'єктивне право, інтерес, захист.

Резюме

Предоставлено научное обоснование авторского видения содержания категории «вещное право» в законодательстве Украины.

Ключевые слова: вещное право, право собственности, субъективное право, интерес, защита.

Summary

The views and opinions expressed in this article reflect the authors' point of view on the content of a category of «property rights» which should be in the legislation of Ukraine.

Key words: property rights, subjective right, interest, protection.

Отримано 14.07.2011

О. С. ХАРЧЕНКО

Олеся Степанівна Харченко, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

ДО ПИТАННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ НАЦІОНАЛІЗАЦІЇ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У період знаходження України у складі СРСР історично основним способом встановлення пануючого соціалістичного типу власності, що у свій час затвердився в нашій країні в результаті Жовтневої революції, стала саме націоналізація. Націоналізація має застосування у багатьох країнах світу. Насамперед, це стосується тих галузей або виробництв, що вимагають довгострокових вкладень чи постраждали від стихійного лиха, або просто стали нерентабельними, у той час як у суспільства є необхідність в їх продукції або в разі, якщо їх існування дозволяє мати велику кількість робочих місць¹.

Питання права власності, зокрема його припинення, були і є предметом дослідження низки вчених, таких як О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, Я. М. Шевченко, М. В. Шульга та багато інших.

В Україні націоналізація не закріплена у законодавстві, але законотворча робота щодо її впровадження продовжується досить значний проміжок часу. Кожен із розроблених законопроектів викликав низку зауважень і пропозицій, але сама ідея закріплення націоналізації, як підстави припинення права власності, знаходить своїх прихильників. Так, проект Закону України «Про порядок примусового відчуження об'єктів права